

УДК 330.8 (330.122)

КОНЦЕПЦІЯ БЕЗУМОВНОГО БАЗОВОГО ДОХОДУ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА БІСМАРКІВСЬКІЙ МОДЕЛІ ДЕРЖАВИ ДОБРОБУТУ: ВІД ТЕОРЕТИЧНИХ СТУДІЙ ДО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ПРАКТИК

О.В. Длугопольський, д.е.н., проф.

Т.І. Длугопольська

Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна

Длугопольський О.В., Длугопольська Т.І. Концепція безумовного базового доходу як альтернатива Бісмарківській моделі держави добробуту: від теоретичних студій до експериментальних практик.

В статті досліджуються генезис та розвиток концепції безумовного базового доходу в працях мислителів XVI-XXI століть (від Т. Мора, Т. Пейна, А. Кондорсе до П. Друкера, М. Фрідмена, Р. Теобальда, К. Енгстрьома), аналізується суть та класичні ознаки безумовного базового доходу, описується його контрарверсійність із існуючою моделлю держави добробуту, поширеною в більшості країн світу. Наголошується на перевагах і недоліках запровадження базового доходу в розвинутих країнах та країнах, що розвиваються, на основі аналізу кількох проведених експериментів у XX-XXI століттях (приклади США, Канади, Уганди, Намібії, Індії). Робляться висновки щодо сумнівних перспектив введення безумовного базового доходу в Україні найближчим часом, зважаючи на комплекс соціальних, фінансово-економічних, політичних та інституційних проблем розвитку вітчизняної економіки.

Ключові слова: безумовний базовий дохід, негативний прибутковий податок, держава добробуту, соціальна безпека, бідність

Длугопольський А.В., Длугопольская Т.И. Концепция безусловного базового дохода как альтернатива Бисмарковской модели государства благосостояния: от теоретических студий до экспериментальных практик.

В статье исследуются генезис и развитие концепции безусловного базового дохода в трудах мыслителей XVI-XXI века (от Т. Мора, Т. Пейна, А. Кондорсе до П. Друкера, Ф. Фридмена, Р. Теобальда, К. Енгстрема), анализируется сущность и классические характеристики безусловного базового дохода, описывается его контрарверсионность по отношению к существующей модели государства благосостояния, распространенной в большинстве стран мира. Сделан акцент на плюсах и минусах внедрения базового дохода в развитых и развивающихся странах на основе анализа нескольких проведенных экспериментах в XX-XXI веках (примеры США, Канады, Уганды, Намибии, Индии). Сделаны выводы про сомнительные перспективы введения безусловного базового дохода в Украине в ближайшее время, беря во внимание комплекс социальных, финансово-экономических, политических и институциональных проблем развития отечественной экономики.

Ключевые слова: безусловный базовый доход, негативный подоходный налог, государство благосостояния, социальная безопасность, бедность

Dluhopolskyi O.V., Dluhopolska T.I. The conception of unconditional basic income as an alternative of Bismarck's model of welfare state: from theoretical studies to experimental practices.

The article examines the genesis and development of the unconditional basic income's concept in publications of researchers of XVI-XXI centuries (from T. More, T. Paine, A. Condorcet to P. Drucker, M. Friedman, R. Theobald, Ch. Engström). The article also deals with the nature and basic peculiarities of the unconditional basic income. It is described the contra version position of basic income concept versus current welfare state model, which exists in most countries in the world. The article emphasized on the advantaged and disadvantages of introducing the unconditional basic income model in high developed and developing countries, based on an analysis of several experiments in the XX-XXI centuries (cases of US, Canada, Uganda, Namibia, India). Because of current complex of social, financial and economic, political and institutional problems in the national economy, the conclusion about the dubious prospects of introduction the unconditional basic income model in Ukraine in the near future is made.

Keywords: unconditional basic income, negative income tax, welfare state, social security, poverty

Останнім часом в наукових колах економістів, політологів та соціологів активно дебатовуються ідеї трансформації усталеної моделі держави добробуту країн Старої Європи, яка склалась іще за часів Бісмарка, у нову модель, що базується на концепції базового доходу. Перші експерименти із запровадження моделі безумовного базового доходу із різним ступенем успіху вже апробовані як у Бразилії, Індії, Намібії, так і в Канаді, США, Нідерландах. Обговорення аналогічних ініціатив активно відбувається в Ісландії, Швеції, Фінляндії, Швейцарії. Проте якщо для країн із низьким рівнем доходу основною метою запровадження цієї концепції є подолання усезростаючої бідності, а також розв'язання численних соціальних проблем та гарантування мінімального соціального захисту громадянам, то для розвинутих країн цілі є іншими: вивільнення часу для дозвілля, реалізація основних прав людини, стимулювання креативності та розвиток талантів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблемами, пов'язаними із функціонуванням моделі базового доходу, а також негативного прибуткового податку, займалися протягом століть не лише відомі економісти, але й політики, філософи, соціологи. Серед найбільш знакових прізвищ варто відмітити Г. Джорджа, К. Дугласа, А. Кондорсе, Т. Пейна, Дж. Робінсон, Ф. Рузвельта, Т. Спенса, Дж. Стіглера, М. Фрідмена та ін. Сучасні розвідки безумовного базового доходу представлені працями Б. Акермана, А. Алстотта, М. Брейна, А. Венгера, К. Енгстрьома, Р. Кука, Ч. Мюррея, Г. Саймона та ін. І хоча у наукових дискурсах тема базового доходу фігурує із різним ступенем інтенсивності починаючи із XVI століття, особливої актуальності вона набула саме у XX – початку XXI століття, оскільки саме в цей період були проведені перші експерименти її запровадження із різним ступенем успіху.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Незважаючи на різноманітні наукові пошуки у сфері теоретизування та практичного імплемента-

вання концепції безумовного базового доходу в соціальну політику різних країн світу, актуальними залишаються питання зв'язку моделі базового доходу із концепцією забезпечення прав людини, подолання бідності в історичному та просторовому аспектах, а також пошуку фінансових ресурсів для її сталого функціонування на довгострокову перспективу. Незважаючи на те, що моделі фінансування системи безумовного базового доходу пропонуються кардинально різні – від перерозподілу прибутків державних підприємств (ринковий соціалізм) до різноманітних видів оподаткування (капіталізм), однак оптимальної моделі розв'язання цієї проблеми так і не знайдено.

Метою статті є узагальнення існуючих розрізних теорій безумовного базового доходу у єдину комплексну систему, пошук першопричин появи ідей про безумовний базовий дохід в мислителів із різних країн світу, аналіз перших практик запровадження безумовного базового доходу чи негативного прибуткового оподаткування з виділенням усіх «за» і «проти», рефлексія щодо актуальності трансформації існуючої моделі держави добробуту у модель, що базується на безумовному доході.

Виклад основного матеріалу дослідження

Безумовний базовий дохід (unconditional basic income або universal basic income – UBI) має безліч означень у зарубіжній літературі: basic income guarantee, universal (demo)grant, social dividend, citizen's income, negative income tax, social wage, social credit [1]. UBI можна визначити як «дохід, що виплачується урядом країни в уніфікованому розмірі та у визначені часові інтервали кожному дорослому члену суспільства незалежно від: рівня його добробуту; сімейного стану; місця проживання; (не)бажання працювати» [2]. Фактично UBI є формою соціальної безпеки, завдяки якій усі громадяни чи резиденти країни регулярно отримують фіксовану суму грошей з публічних фондів на додаток до будь-якого іншого джерела доходу. Слід однак зазначити, що сума базового доходу повинна виплачуватися на рівні прожиткового мінімуму, властивого тій чи іншій країні, оскільки якщо виплата UBI здійснюється у менших обсягах, то його можна вважати частковим основним доходом (partial basic income – PBI).

Класичними ознаками UBI прийнято вважати чотири [3] (рис. 1):

— універсальність, яка означає, що кожна особа, безвідносно віку, місця проживання, професії, потреб може претендувати на його отримання;

Рис. 1. Ознаки безумовного базового доходу (UBI)

Джерело: Власна розробка авторів

- індивідуальність, яка означає, що кожен має право на отримання UBI на індивідуальній основі, що забезпечує конфіденційність та мінімізує контроль над громадянами (базовий дохід не залежить від сімейного стану, структури домогосподарства, рівня доходу чи власності інших членів сім'ї);
- безумовність, яка пов'язана із правом людини на гідний рівень життя без жодних застережень (наприклад, мати оплачувану роботу, бути залученим до громадського життя, поводитись згідно традиційних гендерних ролей);
- достатність, яка означає, що сума UBI повинна відповідати стандартам життя тої чи іншої країни у соціальних та культурних вимірах (розмір UBI повинен убезпечувати від матеріальної бідності та надавати можливість жити гідно та приймати участь в суспільному житті).

Зародження ідеї UBI у XVI столітті. Криза держави загального добробуту наприкінці XX –

початку XXI століття спричинила підвищений інтерес до концепції UBI, однак, як справедливо відзначає Д. Парді, «базовий дохід виступає лише новим ім'ям для достатньо старої ідеї» [4], адже історія розвитку вчень про UBI сягає початку XVI століття. Саме тоді англійський філософ та державний діяч Т. Мор обгрунтував ідею мінімального гарантованого державою доходу у своєму суспільно-політичному трактаті «Утопія», в якому доводив необхідність запровадження такої підтримки як альтернативу тюремного ув'язнення за крадіжки, на які вимушені йти люди без засобів до існування. «Ніяке покарання на землі не в змозі зупинити від крадіжки, якщо це єдиний спосіб здобути їжу» [5]. Наступником Т. Мора в цей період став іспанський філософ Х.Л. Вівес, який у своїй праці «На допомогу бідним» [6] акцентував увагу на необхідності забезпечення певного рівня фінансової допомоги для бідних, а також навчання некваліфікованих осіб ремеслам. Його пропозиції справили суттєвий вплив на соціальне

законодавство, прийняте в Англії та Німецькій імперії починаючи із 1530-х рр.

Так, Англійське законодавство про бідних увібрало у себе безліч ідей Х.Л. Вівеса. За часів правління Генріха VIII було зроблено розмежування між немічними бідними (*impotent poor*) та працездатними жебраками (*sturdy beggars*), і саме тоді було надане право просити милостиню старим, хворим та інвалідам. Ті, хто був працездатним, але не міг знайти роботу, мали вибір – померти з голоду або порушити закон. Для уникнення цього у 1535 р. був складений білль, яким створювалась система громадських робіт для боротьби із безробіттям, що фінансувалась податками на дохід і капітал. Уряд Єлизавети I у 1572 р. прийняв акт, який чітко відрізняв професійне жебракування від становища тих, хто не міг знайти роботу не з власної вини. Перший повний збір законів про допомогу бідним з'явився в Акті про допомогу бідним («*Act for the Relief of the Poor*») 1597 р., а остаточно категорія «достойних бідних» (*deserving poor*) закріпилася у Єлизаветинському законі про бідних 1601 р., об'єктивною основою появи якого стали важкі економічні умови в Англії XVI століття. Значно пізніше у 1782 р. був прийнятий «Акт про допомогу бідним» або т.з. *Gilbert's Act*, яким дозволялось створення міжприходських робітних домів з метою об'єднання фінансів. Також акт зобов'язував власників приходів надавати працездатним біднякам соціальну допомогу на дому, забезпечуючи їх роботою, яка відповідала їхнім «здібностям та фізичній силі». І лише коли бідняк відмовлявся від запропонованої роботи чи залишав її за власним бажанням, за рішенням мирового судді він міг бути ув'язнений чи примушений до важкої фізичної праці терміном від 1 до 3 місяців [7]. *Gilbert's Act* також став основою т.з. Спінхамландської системи (*Speenhamland system*) – своєрідної системи дотацій, за допомогою якої в роки неврожаю працюючим бідним компенсували зарплату до рівня прожиткового мінімуму (як у вигляді допомог бідним, влаштування жебраків на суспільні роботи, так і у вигляді прямого податку на працевлаштування, який сплачували ті, хто відмовлявся наймати безробітних).

Розвиток концепції UBI у XVIII столітті. У XVIII столітті ідеї щодо UBI значно розширились. Так, французький математик та філософ Маркіз де Кондорсе у праці «Ескіз історичної картини прогресу людського розуму» [8] змалював власне бачення соціального страхування та проаналізував його позитивний вплив на подолання нерівності, бідності та сприяння соціальному захисту громадян. Ідеї Маркіза де Кондорсе знайшли своє активне впровадження значно пізніше із розвитком масштабних систем соціального страхування, починаючи із 1883 р. завдяки появі пенсій за віком та медичного страхування для працівників об'єднаної Німеччини (ініціативи Отто фон Бісмарка). І хоча схеми соціального

страхування прямо не пов'язані із подоланням проблеми бідності, адже базуються переважно на історії внесків кожного громадянина у суспільний добробут, проте пізніше вони витіснили схеми мізерної державної допомоги. Також А.Н. де Кондорсе продемонстрував зв'язок між науковим прогресом та ступенем захисту прав людини, досягненням цілей соціальної справедливості [9].

Послідовник ідей Маркіза де Кондорсе англо-американський політик та філософ Т. Пейн у праці «Права людини» [10] продемонстрував приголомшливий рівень бідності у тогочасній Англії через прогресивне оподаткування, а також запропонував уряду прийняття необхідних програм із подолання соціальної несправедливості. В іншій, більш відомій роботі, «Аграрна справедливість» [11] вчений наголошував на тому, що аграрна справедливість протистоїть аграрному праву та аграрній монополії. Він пропонував надавати 15 фунтів на рік у розпорядження кожному, хто досяг 21-річного віку та 10 фунтів кожній особі, яка досягла 50-річного віку, з метою забезпечення достойного рівня життя без злиднів. Фінансування таких виплат Т. Пейн пропонував здійснювати за рахунок земельної ренти, яку повинні сплачувати власники землі до єдиного національного фонду, оскільки земля є суспільним благом. Пропозиція Т. Пейна бере свій початок з ідей Дж. Локка про те, що земля є спільним ресурсом [12], а, отже, її прибутки, отримані від її експлуатації, повинні належати усім громадянам без винятку. Аграрна справедливість полягає в тому, що держава повинна забезпечити коштами людей, позбавлених власності на землю. Саме Т. Пейна вважають родоначальником теорії безумовного базового доходу (соціального дивіденду), чий розвідки логічно продовжив Т. Спенс.

Англійський філософ Т. Спенс став відомим завдяки популяризації принципу спільної власності общини на землю (власність комуни, а не центрального уряду). Ідея вченого полягала не у націоналізації земельних угідь, а у створенні автономних парафіяльних комун, у яких надходження повинні акумулюватись через будь-якого роду податки. Центральною роботою вченого став т.з. «План Спенса», у якому він виклав свої ідеї у кількох тезах [13]:

1. Кінець аристократії та поміщиків.
2. Усі землі повинні належати самоврядним демократичним парафіям.
3. Земельна рента повинна розподілятися рівномірно між прихожанами (соціальний дивіденд).
4. Загальне виборче право (включно із правом голосу жінок) забезпечується як на парафіяльному рівні, так і через систему депутатів, які обираються парафіями у національний сенат.
5. Розширення соціальних гарантій із забезпечення грошової допомоги тим, хто не в змозі працювати.

6. Убезпечення дітей від знущань та злиднів через систему захисту їх прав.

У іншій своїй праці «Морська республіка» [14] Т. Спенс описав уявну Морську республіку, в якій егалітарно розподіляється прибуток від судноплавства між членами однієї родини. Описаний ним фантастичний острів Спенсонія проголошений спільною власністю, а усі доходи, зароблені жителями острова, розподіляються рівномірно і справедливо. Т. Спенс особливу увагу акцентував на захисті прав дітей, а також жінок. Перевагами його концепції є те, що вона підтримує розвиток демократії і стимулює участь громадян в управлінні справами комуни. Аналогічні аргументи на користь безумовного доходу висували у XVIII ст. й інші мислителі (зокрема, Ш. Монтеск'є, Г. Маблі, Г. Бабеф, М. Робесп'єр), базуючи свої висновки переважно на концепції права людини на існування.

Прогрес теорії UBI у XIX столітті. XIX століття поповнилось новими поглядами на UBI. Зокрема, французький мислитель Ш. Фур'є стверджував, що порушення фундаментального природного права кожної людини полювати, рибалити, збирати фрукти та випасати худобу на суспільних угіддях означає відмовити їй у праві на триразове скромне харчування. У своїй праці «Фальшива індустрія» [15] він писав, що держава зобов'язана забезпечити кожного громадянина мінімальним грошовим доходом в якості компенсатора за втрату ним прямого доступу до природних ресурсів. Ш. Фур'є наголошував на паразитуванні 2/3 суспільства, які нічого не продукують або нищать те, що створює продуктивна решта. Як головну причину бідності вчений називає неправильний розподіл благ, оскільки навіть в тих економіках, де присутній надлишок ресурсів та виробництво є достатнім, несправедлива політика сприяє генеруванню та консервуванню бідності. Пізніше вченим робилися заклики до того, щоб роботу зробити максимально привабливою, і лише в цьому випадку можна бути впевненим, що мінімальний дохід, який отримують бідні, не спонукатиме їх до паразитування на допомогах.

Бельгійський юрист Дж. Шарл'є, перебуваючи під впливом ідей Ш. Фур'є, також наголошував на необхідності запровадження мінімального доходу для кожного незалежно від його внеску у суспільний добробут. Основною метою такої допомоги повинно стати покращення матеріального становища знедолених [16]. Дж. Шарл'є критикував «право на допомогу» (Ш. Фур'є), що скоріше спрямована на полегшення наслідків бідності, а не ліквідацію її причин, а також не схвалював «права на працю» (В. Консідеран), що сприяє посиленню державного контролю за ринком праці. Єдиним варіантом зрівняння прав громадян він вважав запровадження базового доходу, що виплачується щоквартально або щомісячно кожному незалежно від потреби та здатності працювати. За основу розміру такого доходу Дж. Шарл'є пропонував

приймати вартість орендованої нерухомості («територіальний дивіденд»), що допоможе подолати «панування капіталу над працею».

Американський економіст та політик Г. Джордж став усесвітньо відомим завдяки його фундаментальній праці «Прогрес і бідність» [17], в якій він пропонував скасувати усі податки на доходи та виробництво, оскільки вони деструктивно впливають на продуктивність, замінивши їх єдиним податком на землю. Він обґрунтовував, що бідність можна подолати через скасування податків на працю, запроваджуючи націоналізацію землі. У книзі «Земельне питання» [18] Г. Джордж продовжив ідею єдиного податку, вважаючи, що податок на землю повинен бути достатньо високим, щоб конфісковувати надлишкові прибутки у спекулянтів землею. Саме їх він пропонував рівномірно розподіляти між членами громади. Загалом, вчений намагався сформулювати закон, «який пов'язує прогрес і бідність, тобто зростання зубожіння із ростом багатства» [19]. Г. Джордж виступав із різкою критикою земельних спекулянтів та закликав до соціального партнерства. Його інтелектуальна активність вилилась згодом у економіко-філософську течію, що отримала назву джорджизм – ідея про те, що кожен володіє створеним ним продуктом, однак усі природні блага (насамперед, земля) належать у рівній мірі усьому людству [20].

Інший американський мислитель Е. Белламі у своїй відомій праці «Погляд назад» описав те, як людство буде жити у 2000 р. Він передбачив появу пластикових карт та описав утопічну модель того, як люди працюють, отримуючи прожитковий мінімум від держави (їжа, захист, освіта, охорона здоров'я), зверх якого оплачуються лише важкі та небезпечні роботи, а також творча діяльність. Загалом, вчений прогнозував небувалі темпи зростання благодійності та креативності на початку XXI ст. Безліч передбачень Г. Джорджа та Е. Белламі знайшли свій вираз у сучасній політиці (наприклад, антимонопольне законодавство, закони про органічну їжу, прогресивний прибутковий податок, прямі вибори сенаторів). У різних варіаціях ідею безумовного доходу підтримували й інші мислителі XIX ст. (зокрема, Дж.С. Мілль, К. Маркс) [21].

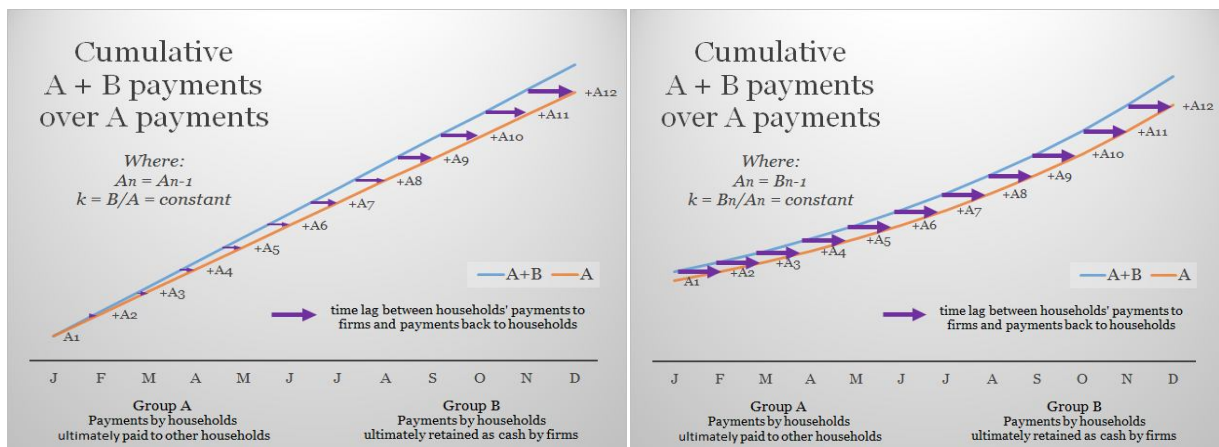
Практичні експерименти із реалізацією моделі UBI у XX столітті. XX століття ознаменувалось появою нових ідей у розвитку концепції UBI. Так, англійський мислитель, лауреат Нобелівської премії з літератури Б. Рассел виступав за соціальну модель, яка поєднує в собі переваги соціалізму (мотивація до праці) та анархізму (свобода). Одним із центральних аспектів цієї моделі є базовий дохід для усіх без винятку, розмір якого повинен бути достатнім для задоволення найнеобхідніших потреб. На думку вченого, більший дохід повинен надаватися винятково тим, хто працює і виконує суспільно

корисну роботу [22]. Отже, підхід Б. Рассела є утопічним за характером і соціалістично орієнтованим. У той самий період британський інженер, член Лейбористської партії Д. Мілнер у співавторстві із своєю дружиною Е.М. Мілнер опублікував працю [23], в якій апелював до необхідності щотижневої підтримки усіх громадян країни певною грошовою сумою (20% ВВП на особу), яка б дозволила розв'язати проблему бідності, особливо у післявоєнний період.

Більш ґрунтовно проблема безумовного доходу розглядалась в працях британського інженера К.Х. Дугласа, який запропонував модель т.з. соціального кредиту [24], що замість звичайного кредитування виконує функцію рівномірного розподілу коштів між усіма членами суспільства. На той час існувало два головних постулати реформ К.Х. Дугласа: 1) національні дивіденди повинні рівномірно розподілятися між усіма громадянами у вигляді безвідсоткового кредиту для подолання розриву між купівельною спроможністю та цінами; 2) новий механізм коригування цін – т.з. «точна ціна» ("Just Price"), яка розрахована на попередження інфляції та ефективне зниження роздрібною ціни на певний процент, який фізично відображає ефективність виробничої системи. В результаті цього споживачі

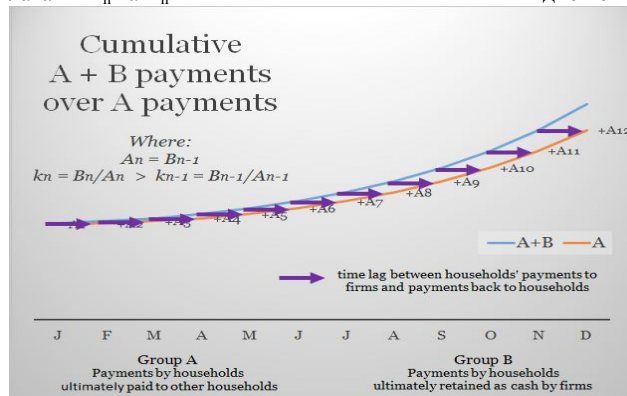
матимуть можливість придбати більше із того, що виробляється на підприємствах, і автоматично контролювати те, що буде продукуватись. Вчений сперечався із класиками політичної економії (А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс), які визнавали лише три фактори виробництва: праця, земля та капітал. Не заперечуючи їх вагомої ролі, К.Х. Дуглас тим не менш апелював до важливості т.з. «культурної спадщини суспільства» як визначального фактору виробництва, до якого він зараховував нові знання, технології, прогрес, мотиваційні чинники.

В контексті четвертого фактору виробництва сформувалась і його відома теорія «економічного саботажу». Якщо культурна спадщина є фактором, що стимулює зростання добробуту, то економічний саботаж, навпаки, знижує його. Згідно поглядів вченого, усе виробництво повинно бути спрямоване на зростання персонального добробуту громадян, а ті його сфери, що не сприяють цьому – є економічним саботажем (шкідливими для добробуту). Безробіття визнається логічним результатом механізації і заміни людини більш продуктивними технологіями, однак будь-яка спроба зупинити це через політику є прямим саботажем культурних цінностей та прогресу.

а) Накопичувальні платежі (A + B) із сталими виплатами A_n та B_n

б) Накопичувальні платежі (A + B) з постійним відношенням B_n над A_n

с) Накопичувальні платежі ($A_n + B_n$) із зростанням B_n над A_n

Рис. 2. Сукупні платежі в теоремі (A + B) К.Х. Дугласа
 Джерело: Складено авторами за матеріалами [26]

У 1920 р. К.Х. Дуглас представив власну теорію (А + В), у якій він розділив платежі фірм на дві групи [25] (рис. 2):

1) група А – платежі фізичним особам (зарплата, дивіденди);

2) група В – платежі організаціям (сировина, матеріали, банківські платежі та інші виплати).

Детальний аналіз статистики з понад сотні великих британських підприємств дозволив вченому встановити, що суми, виплачені на заробітну плату та дивіденди, завжди менші за загальний обсяг виробленої продукції у грошовому еквіваленті, що означає недоотримання споживачами доходу для придбання того, що вони реально виробляють. К.Х. Дуглас наголошував на важливості зростання влади споживачів, збільшення стандартів життя, зменшення стимулів до виробництва того, що споживачі не в змозі придбати через низьку купівельну спроможність. Оскільки споживачі покривають усі витрати виробництва, включно зі збитками, то вони витрачають більше зусиль на виробництво, ніж це потрібно.

Вчений визначав три альтернативи розвитку економічних систем: 1) нав'язування суспільству системи мислення і дій через т. з. тіньовий уряд; 2) сприяння зайнятості через стимулювання розвитку промисловості; 3) виробництво необхідного асортименту товарів та послуг. Теорія соціального кредиту у подальшому знайшла своїх прихильників та послідовників у Канаді (наприклад, Canadian Social Credit Movement, Global Party of Canada), Австралії (наприклад, Douglas Credit Party, Australian League of Rights), Новій Зеландії (наприклад, Social Credit Political League, New Democratic Party).

У часи Великої депресії 1930-х рр. американський лікар Ф. Таунсенд запропонував т. з. «План Таунсенда» з метою подолання бідності серед людей похилого віку. Згідно його ініціативи кожній особі у віці понад 60 років повинна виплачуватись щомісячна пенсія у \$200 (з урахуванням інфляції на сьогодні це приблизно \$3000) [27]. Кошти на цю програму (Old-Age Revolving Pension) пропонувалось отримувати із надходжень від національного податку із продажу на усі бізнес-трансакції в розмірі 2%. До бенефіціарів такої безумовної пенсії висувались три головні вимоги [28]:

1) вони не повинні працювати (з метою створення робочих місць для молоді);

2) вони не повинні бути залучені до кримінальної діяльності;

3) вони повинні витратити ці кошти протягом 30 календарних днів (з метою стимулювання економіки).

І хоча цей план так реалізованим і не був, однак він суттєво вплинув на наступні програми із соціальної захисту у США. Пізніше по всій Америці почали створюватись т. з. клуби "Share The Wealth", які пропагували гарантований дохід кожній родині у \$5000. Фінансування таких

програм пропонувалось отримувати із надходжень від податку на доходи багатих.

Відомий англійський економіст Дж. Робінсон розглядала проблему виплати соціального дивіденду в контексті забезпечення повної зайнятості та стимулювання споживчого попиту. На її думку, базовий дохід повинен фінансуватись за рахунок емісії грошей [29]. Якщо на початку 1930-х рр. у США, з одного боку, виникла проблема масового безробіття, а з іншого, існували незадоволені потреби, то соціальний дивіденд розглядався як простий метод надання нужденним можливості підвищити свою купівельну спроможність та формувати попит на товари, роботи й послуги. Крім того, збільшення грошової маси, на думку Дж. Робінсон, призводить до падіння відсоткової ставки та, відповідно, стимулювання інвестицій.

Австрійський економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки 1974 р. Ф.А. Гаєк у праці «Шлях до кріпацтва» зазначав [30, 31], що немає сумніву у тому, що мінімум їжі, притулку та одягу, достатнього для збереження здоров'я та здатності працювати, повинен бути забезпечений кожному. Це не привілей, а легітимний об'єкт бажання, що гарантує свободу кожному індивіду. Водночас вчений заперечував проти більшості державних програм через їх негативний вплив на ринок. Він розрізняв два види безпеки: 1) впевненість, пов'язану із мінімумом засобів до існування, гарантовану усім без винятку; 2) гарантію певного стандарту життя, тобто такого стану, який одна особа або група людей має відносно інших. Ф.А. Гаєк писав: «Однозначно, що наше суспільство, яке досягло певного рівня добробуту, могло б гарантувати безпеку першого виду всім (без загрози загальної свободі), а саме забезпечити всім мінімум їжі, дах над головою й одяг – цього б вистачило, щоб залишатися здоровими. Так само ніщо не заважає державі допомагати в організації комплексної системи соціального страхування від нещасних випадків, яким мало хто може запобігти. Планування безпеки другого виду чинить підступний вплив на свободу. Його мета – захист окремих осіб або груп від зменшення рівня їхніх доходів» [30]. Зростання безробіття вчений вбачав у бажанні забезпечити безпеку другого виду, оскільки держава, захищаючи певні професії, дозволяє обмежувати прилив нових працівників, гарантуючи вигоди у вигляді вищих зарплат або доходів обмеженому колу осіб. З цього приводу він писав: «Експлуатація одного класу іншим ніколи не була такою жорстокою, як та, що існує між менш успішними членами певної групи підприємців та представниками усталених підприємств. Це стало можливим через «регуляцію» конкуренції. Небагато гасел спричинили стільки шкоди, скільки наробила ідея «стабілізації» цін або зарплат, що, убезпечуючи дохід одних, ставила у щораз нестабільніше становище інших» [30]. Вчений побоювався

втрати свободи людьми через обмежувальні дії уряду та наступ на конкуренцію. «Нехай однаковий прожитковий мінімум буде забезпечено всім за будь-яких обставин; проте водночас давайте визнаємо, що всі заклики щодо привілейованості певних класів були помилкою, що немає виправдання діям, спрямованим на надання дозволу певним групам виключати молодих спеціалістів із розподілу певних благ для того, щоб підтримувати власний особливий рівень заробітку» [30].

Американський вчений австрійського походження та відомий теоретик менеджменту П. Друкер у своїй праці «Нове суспільство: Анатомія індустріального ладу» [32] запропонував т. з. передбачуваний план доходу. Передбачуваний дохід дозволяє позбавитись невпевненості, страху невідомого та глибоких відчуттів небезпеки за яких живуть працівники. П. Друкер, отже, підтримував запровадження мінімального безумовного доходу, але відкидав ідею гарантованої роботи чи зарплати, що створює у працівників ілюзорне відчуття безпеки, яке швидко розвіюється під час фінансово-економічних криз.

Відомий американський економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки 1976 р. М. Фрідмен у своїй праці «Капіталізм і свобода» [33] описував методи допомоги бідним через негативний прибутковий податок, головною метою запровадження якого вважав подолання безробіття. Знано пізніше в іншій своїй праці «Свобода вибору», яку він написав разом із

дружиною, М. Фрідмен зазначав, що «...ми повинні замінити розпорошену систему специфічних програм добробуту на єдину комплексну програму підтримки добробуту через негативний прибутковий податок, що забезпечить незалежність, безпеку та задоволення потреб громадян» [34].

Гарантований річний дохід, який отримують бідні сім'ї, повинен не демотивувати до праці, а тому М. Фрідмен запропонував використовувати податкову ставку як основний інструмент стимулювання продуктивної праці навіть за наявності державного гранту. Дія негативного прибуткового податку полягає в тому, що якщо усі члени сім'ї не працюють, то, наприклад, вони отримуватимуть щомісячний грант в сумі \$500, якщо ж хтось із сім'ї починає працювати і заробляти додаткові кошти, то за 50% ставки податку на доходи, сума гранту скорочуватиметься на половину розміру оплати праці. Якщо, наприклад, додатковий заробіток становитиме \$100, то сума гранту знизиться до \$450, і разом із зарплатою загальна сума доходу домогосподарства становитиме \$550. Якщо ж зарплата становитиме вже \$500, то сума гранту знизиться до \$250, і разом із зарплатою загальна сума доходу домогосподарства становитиме \$750. Таким чином, негативний прибутковий податок не підриватиме фінансові стимули до праці. Нижча ставка прибуткового податку іще більше стимулюватиме домогосподарства не «паразитувати» на системі соціального захисту населення (табл. 1).

Таблиця 1. Дія негативного прибуткового податку

	Грант, \$	Зарплата, \$	Розмір податку, на який знижується сума гранту, \$	Скоригована сума гранту, \$	Загальна сума доходу (грант і зарплата), \$
Ставка податку – 20%	500	0	–	–	500
		100	20	480	580
		500	100	400	900
		1000	200	300	1300
Ставка податку – 50%	500	0	–	–	500
		100	50	450	550
		500	250	250	750
		1000	500	0	1000

Джерело: Власна розробка авторів

Економіст Дж.К. Гелбрейт апелював до базового доходу у багатьох своїх працях 1960-х рр., а в роботі «Суспільство надлишку» [35] наголошував на необхідності запровадження т. з. «підлоги доходу» (income floor) як механізму подолання бідності.

Нові принципи розірвання зв'язку між роботою і зарплатою пропонував соціоекономіст Р. Теобальд у праці «Вільна людина і вільні ринки», де він наголошував на підтримці примусового споживання [36]. Вчений також закликав до запровадження т. з. «економічної підлоги» доходу, якою усі індивіди мають бути забезпечені [37]. Базова економічна безпека вченим розглядалася в контексті посилення

соціальної безпеки, коли доступність звичайної роботи знижується, а тому ним відстоювалась необхідність адаптації концепції конституційного права на дохід. У наступній праці «Гарантований дохід: черговий крок до економічної еволюції» [38] Р. Теобальд пропонував надавати кожному громадянину США протягом п'яти років гарантований державою дохід для достойного життя. Він описував три головні переваги гарантованого річного доходу: можливість вирватися із «гонитви споживання»; збереження енергії та уяви для розв'язання комплексних життєвих проблем; децентралізація впливу на суспільство.

Професор християнської етики Ф. Вогемен наприкінці 1960-х рр. опублікував працю «Гарантований річний дохід: моральні аспекти» [39], в якій обґрунтував, що економічний індивідуалізм та протестантська етика не дозволятимуть реципієнтам базового доходу не працювати, а його запровадження як з етичної, так і з практичної точок зору цілком виправдане.

Сенатор Дж. МакГоверн, що балотувався у президентів США від демократичної партії 1972 р., анонсував економічну платформу «Демогрант», що обіцяла гарантовану виплату на рівні 1000 дол. кожному громадянину США. Американський економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки 1981 р. Дж. Тобін був відповідальний за розробку цього проекту, отримавши схвальні відгуки від Дж. Гелбрейта, П. Самуельсона,

Р. Лемпмана, Х. Ватса. У різних варіаціях ідею безумовного доходу підтримувало багато інших мислителів ХХ ст. (зокрема Ф. Рузвельт, Е. Саплісі, Дж. Райс-Вільямс, Дж. Мід, А. Лернер, М.Л. Кінг, Д. Стіглер). Однак саме праці Дж. Тобіна, М. Фрідмена та Р. Лемпмана заклали основи соціальним експериментам в США та Канаді із негативним прибутковим податком, які стали першими практичними розвідками моделі UBI.

Піонерні експерименти із запровадження аналогу безумовного базового доходу відбулися у 1960-1970-х рр. у Північній Америці. Таких експериментів було п'ять (чотири в США та один у Канаді), що загалом охоплювали близько 10 тис. домогосподарств із низьким рівнем доходів (табл. 2).

Таблиця 2. Експерименти із UBI в США та Канаді у 1960-1970-х рр.

№	Назва програми та експериментальні штати / провінції (міста)	Роки проведення експерименту	Кількість сімей, охоплених експериментом	Експериментальна група
1.	New Jersey Income Maintenance Experiment – Нью-Джерсі (м. Трентон, м. Джерсі-сіті, м. Патерсон), Пенсильванія (м. Скрентон), США	1968-1972 рр.	1357	Малозабезпечені сім'ї із старих міських районів
2.	Rural Income Maintenance Experiment – Айова, Північна Кароліна, США	1969-1973 рр.	809	Малозабезпечені сім'ї із сільських районів
3.	Gary Income Maintenance Project – Індіана (м. Гепі), США	1971-1974 рр.	1780	Сім'ї чорношкірих американців, переважно неповні (мати-одиначки)
4.	SIME & DIME – Вашингтон (м. Сієтл), Колорадо (м. Денвер), США	1971-1982 рр.	4800	Малозабезпечені міські сім'ї (47% – білошкірі, 34% – чорношкірі, 19% – мексиканці)
5.	Mincome – Манітоба (м. Вінніпег, м. Дофін), Канада	1974-1979 рр.	1000	Добровільна участь всіх сімей, що проживали у обраних містах

Джерело: Складено авторами за матеріалами [40-42]

В результаті проведених експериментів були виявлені такі особливості поведінки домогосподарств, що відрізняли експериментальні групи від аналогічних, що не приймали участь в експерименті [40-42]:

1) мотивація до праці скоротилась, однак не суттєво (експеримент Сієтл-Денвер дозволив встановити, що зайнятість одружених чоловіків скоротилась на 5%, заміжніх жінок – на 11%, а матерів-одиначок – на 7%, тоді як аналогічний експеримент у Манітобі продемонстрував результати у 1%, 5% та 3% відповідно). Таке незначне скорочення робочого часу, на наш погляд, можна пояснити тим, що оскільки люди в експериментальних групах усвідомлювали нетривалість цього експерименту (в середньому 4-5 років), а пошук гідно оплачуваної роботи є тривалим і складним процесом, то це зупиняло багатьох залишати роботу, задовольняючись лише державним грантом;

2) сім'ї, яким пропонували більшу суму гарантованого гранту, загалом працювали менше, ніж ті, гарантована допомога яким була мінімальною;

3) відбулося несуттєве зростання кількості розлучень, незважаючи на те, що негативний податок запроваджувався з метою посилення сімейної стабільності;

4) впливу на рівень фертильності не відбулося;

5) зросла частка домогосподарств, яка отримала право власності на житло (експеримент у Індіані продемонстрував, що за три роки цей показник зріс із 23 до 34%);

6) підтверджений позитивний вплив на рівень освіти та задоволеність життям, оскільки вивільнений від роботи час люди охоче витрачали на навчання та сім'ю (експеримент у Індіані засвідчив, що імовірність завершити навчання в середній школі у підлітків зросла на 25-30%), а також на стан здоров'я (експеримент у Манітобі засвідчив скорочення рівня госпіталізації на 8,5%).

Аналізуючи досвід із негативним прибутковим податком в Канаді, зазначимо, що із експериментальної групи Mincome виключили сім'ї (двоє дорослих і двоє дітей), дохід яких перевищував \$13 тис. Застосовувались три види підтримки: \$3,8 тис., \$4,8 тис. та \$5,8 тис. для

сімей із чотирьох осіб [43]. Залежно від типу сім'ї виплати диференціювались. Також використовувались три податкові ставки: 35, 50 та 75%. В табл. 3 наведені кілька податкових планів, які застосовувались під час експерименту, деякі із

яких визнані неефективними або із точки зору уряду (надто затратні для бюджету), або з точки зору учасників експерименту («каральний ефект»).

Таблиця 3. Експеримент із негативним прибутковим податком в Манітобі

Гарантована виплата	Податкова ставка на дохід		
	35%	50%	75%
\$3800	План 1	План 4	План 7 (неефективний)
\$4800	План 2	План 5	План 8
\$5800	План 3 (неефективний)	План 6	План 9

Джерело: Складено автором за матеріалами [44]

Загалом з 1970-х рр. анонсовано проведення понад 250 подібних експериментів в соціальній політиці, однак усі вони були менш масштабними, мали лімітовані бюджети та меншу рефлексію щодо потенціалу впливу на політику добробуту. На сьогодні справа із впровадженням негативного прибуткового податку далі експериментів так і не пішла, проте ідея надання фінансових стимулів для роботи призвела до численних реформ в соціальній політиці країн Північної Америки. У 1990-х рр. багато штатів США додали фінансові стимули до існуючих програм соціального забезпечення. Однак уряди США та Канади переважно орієнтуються на антистимули, використовуючи «політику батога» щодо стимулювання до праці (пільги, кредити надаються більшою мірою працюючим, ніж безробітним).

Штат Аляска також є цікавим прикладом реалізації моделі UBI. Завдяки тому, що у 1969 р. на Алясці була відкрита нафта, республіканець Дж. Хаммонд – губернатор Аляски у 1974-1982 рр. мав можливість запропонувати ідею перерозподілу нафтових прибутків резидентам. Під патронатом Дж. Хаммонда у 1976 р. був створений "Alaska Permanent Fund" для забезпечення добробуту нинішнім і наступним поколінням (25% доходів від експорту нафти розподілялись між жителями анклаву). Процент від нафтових доходів акумулюється у фонді, після чого ці кошти інвестуються та управляються незалежними корпораціями. Дивіденди виплачуються щорічно кожному резиденту, який проживає на Алясці більше 6 міс. протягом року. Перший дивіденд був виплачений у 1982 р. у розмірі \$1 тис., а у 2015 р. ця сума перевищила вже \$2 тис. [45]. Загалом суми виплат залежать від ціни на нафту, структури інвестиційного портфелю, а також макроекономічних умов. Результати аналізу експерименту продемонстрували, що громадяни-реципієнти спрямовували отримані кошти на погашення боргів, пенсійні заощадження та навчання дітей. Аляска є на сьогодні єдиним штатом, де, починаючи із 1980-х рр. і дотепер, рівень бідності є мінімальним.

Перспективи розвитку UBI у XXI столітті. В XXI столітті теоретичні та практичні розвідки UBI продовжувались в працях К. Вайдерквіста,

М. Льюїса, Е. Ногучі, Ф. Блока, Р. Харріса, зусиллями яких у 2001 р. засновано USBIG – U.S. Basic Income Guarantee Network (www.usbig.net). Також у 2004 р. Green Party of U.S. включила у свою програму ідею запровадження UBI, що спричинило цілу хвилю аналогічних ініціатив іншими зеленими партіями в Канаді, Австралії, континентальній Європі, Африці. Платформа BIS – Basic Income Studies (www.bepress.com/bis), починаючи із 2006 р., регулярно публікує випуски журналів, присвячених UBI. Активно підтримується ініціатива GiveDirectly (www.live.givedirectly.org). У 2015 р. активісти London-based RSA запровадили проект "Creative Citizens, Creative State", спрямований на поступову заміну старої системи соціального захисту універсальним доходом та розвиток креативного класу.

Наприкінці XX століття було ініційовано проект Basic Income European Network (BIEN), що у 2004 р. перейменованій у Basic Income Earth Network (www.basicincome.org), активними учасниками якого є Г. Стендінг та Ф. ван Періс (автор праць «Міркуючи про базовий дохід: етичні основи радикальної реформи» та «Що трапилось із безкоштовними обідами?» [2]). Б. Акерман та А. Алстотт опублікували працю «Суспільство стейкхолдерів» [46], в якій запропонували виплачувати щорічний грант у \$80 тис. кожному американцю для мінімізації бідності.

Ч. Мюррей у праці «В наших руках: план зміни держави добробуту» [47] запропонував введення безумовного доходу для усіх на рівні \$10 тис. щорічно. Фінансування UBI вчений пропонує здійснювати за рахунок ліквідації інших численних державних програм, фінансування яких, на його думку, нинішня модель держави добробуту вже не може собі дозволити (так, витрати на численні соціальні програми, Medicare, Medicaid із федерального бюджету США до 2050 р. можуть зрости із 9 до 28% ВВП) [48]. Дж. Кеннеді в книзі «Закінчення бідності: зміна поведінки, що гарантує дохід та трансформацію уряду» наголошує на виплаті безумовного доходу у \$20 тис. кожному громадянину [49]. М. Брейн пропонує аналогічне фінансування, але вже на рівні \$25 тис. щорічно, що дозволить громадянам США бути економічно вільними, стимулюватиме

інвестування, сприятиме створенню інноваційного та споживчого пулів, забезпечуватиме максимальну соціально-економічну стабільність. В тій чи іншій мірі ідеї із запровадження базового доходу близькі іншим вченим-сучасникам, серед яких: А. Дітон, Ч. Кларк, І. Гарфінкель, С. Голдсміт, А. Шіхен, М. Лівінгстон, Р. Джордж, С. Аронович, Т. Бернерс-Лі, К. Піссарідес, Г. Вернер, Дж. Рейнольдс, Дж. Дассіс, Х. Сегал, Р. Рейх, Е. Райт, П. Барнс, Е. Стерн, Г. Ойо та інші.

Економіст К. Енгстром у праці «Гарантований дохід» [50] пропонує запровадження такої ініціативи у Швеції для усіх громадян віком 19-64 років на рівні €900 за умови, якщо в них немає інших джерел доходів. Існуючу в Швеції систему соціального захисту (соціальні виплати, студентські допомоги, виплати безробітним) він пропонує замінити моделлю UBI, водночас не відмінюючи медичне страхування, допомогу сім'ям та дітям, пенсії з інвалідності.

У Фінляндії також останніми роками жваво обговорюються кілька варіантів експерименту із базовим доходом, фінансування якого оцінено у €20 млн. [51]:

1) повний UBI, сума якого є достатньою для підтримки гідного рівня життя в країні – €800;

2) частковий UBI, що буде недостатнім для забезпечення прожиткового мінімуму, отже, не підриватиме стимули до праці – €550 (income floor);

3) негативний прибутковий податок за аналогією експериментів у США та Канаді наприкінці XX століття.

Таку ініціативу підтримують близько 70% фінів, а безпосередня реалізація проекту запланована на 2017 р.

У США прихильниками безумовного доходу виступають й власники компаній Кремнієвої Долини. Так, М. Андерсен, С. Альтман та Т. О'Рейлі називають UBI «соціальною вакциною XXI століття» [52], пропонуючи виплачувати кожній родині щомісяця від \$1 тис. до \$2 тис. Бізнесмени пояснюють необхідність запровадження UBI мінімізацією негативного впливу технологій на ринок праці, а також стимулюванням розвитку креативного класу. Фактично сьогодні актуалізувалась проблема пошуку альтернативи існуючій системі соціальної безпеки. «Якщо технології знищують робочі місця або ж зайняті продовжують ставати менш захищеними, то усе більша кількість людей буде не в змозі звести кінці з кінцями, орієнтуючись на трудові доходи» [52].

Б. Обама під час свого президенства виголошував промову, в якій зазначав, що безумовний дохід є ініціативною, що потребує тривалих і змістовних дебатів. У США як республіканці, так і демократи час від часу ініціюють плани підтримки дітей фінансовими ресурсами із федерального бюджету, починаючи від їх народження. Заощаджувальні рахунки на дітей можливо використовувати після 18 років на освіту, початок бізнесу чи

придбання житла (так звані "baby bonds"). Такі квазі-програми UBI існують сьогодні у різних варіаціях у Великобританії, Росії, базуючись на ідеї незначного гарантованого доходу для майбутніх поколінь, переважно цільового використання. У 2016 р. президент Республіки Казахстан оголосив про необхідність запровадження в країні UBI в розмірі прожиткового мінімуму 22 тис. 849 тенге (\$70). У тому ж році Міністр фінансів Греції заявив про доцільність детального розгляду питання про безумовний дохід на перспективу.

У 2016 р. опитування громадської думки в країнах ЄС показало, що 58% європейців знають про UBI, а 65% готові підтримати цей проект голосами. Проте із цього загальноєвропейського схвалення безумовного доходу є винятки. Так, референдум в Швейцарії, проведений 5 червня 2016 р. щодо UBI продемонстрував, що 76,9% респондентів висловились «проти» такої ідеї, тоді як «за» – лише 23,1% [53]. Однак початок XXI століття ознаменувався запровадженням та реалізацією різноманітних ініціатив щодо базового доходу у багатьох країнах світу (наприклад, в Намібії у 2008-2009 рр., Індії у 2011-2013 рр., Уганді в 2013 р., Нідерландах в 2015 р., Канаді в 2016 р.). Багато із цих проектів продемонстрували свою успішність. Так, експеримент із виплатами постраждалим від посух жителям Очіверо та Омітари у Намібії допомог у розмірі 100-450 намібійських доларів (\$7-35) продемонстрував, що в поселеннях знизився рівень криміналу, діти почали краще вчитися в школі, багато людей почали покращувати свої житлові умови та підвищувати рівень знань [54]. Аналогічні практики, проведені в Індії та Уганді, показали, що реципієнти незначних за розміром допомог (близько \$10) спрямовували їх на ремонт будинків, вакцинацію від малярії, покращення побуту дітей та відкриття власної справи. Позитивний ефект проявився і в тому, що знизився рівень домашнього насильства, самозайнятість зросла на 17%, скоротився рівень злочинності, безробіття та браконьєрства. Загалом, в країнах з низьким рівнем доходів запровадження моделі UBI сприяло тому, що громадяни перейшли від споживання до творення. В мусульманських країнах безумовний базовий дохід виконує місію перерозподілу державного майна, оскільки, наприклад, в ОАЕ кожній дитині при народженні на рахунок зараховується \$10 тис., які згодом спрямовуються на освіту, придбання житла. Держава таким чином гарантує титульній нації підтримку і допомагає молоді інтегруватися у світовий соціокультурний простір.

Висновки

Загалом, як свідчить практика проведених експериментів протягом XX-XXI століть, а також теоретичних рефлексій, моделі UBI притаманні як переваги, так і недоліки, пов'язані із численними ризиками (табл. 4).

Таблиця 4. Переваги й недоліки UBI

"Pro"	"Contra"
— прозорість і простота;	— юридичні та політичні перепони реалізації;
— адміністративна ефективність (зниження затрат на адміністрування програм);	— високі фінансово-економічні витрати на реалізацію;
— розв'язання проблеми бідності;	— ризик припливу мігрантів та нелегалів;
— забезпечення економічної свободи та мінімізація економічної нерівності;	— ризик спрямування коштів на придбання антиблаг (наркотики, алкоголь);
— прогрес соціального та людського капіталів;	— ризик втрати мотивації до роботи і "паразитизму" на соціальних допомогах;
— стимулювання креативної економіки та економічного зростання (degrowth theory);	— зростання тіньової економіки;
— зниження рівня злочинності та захворюваності;	— зростання безробіття та скорочення податкової бази;
— стимулювання споживання та інвестування;	— ризик зростання контролю над доходами-витратами з боку держави, особливо безготівковим обігом.
— зміна фінансової поведінки домогосподарств.	

Джерело: Власна розробка авторів

Цілком зрозуміло, що запровадження моделі UBI в якійсь країні на постійній основі поки що видається неможливим. Зміна поведінки громадян в межах експериментальних практик, навіть у позитивному напрямку, може аналогічно не спрацювати в рамках перманентної моделі та повної трансформації існуючої системи соціальної безпеки у нову. До того ж наявні транзакційні витрати до кінця важко прорахувати. Додатковим антистимулом розвитку концепції UBI є психологічні аспекти несприйняття усього кардинально нового, що «ламає» усталені практики, напрацьовані роками. Також слабкість інститутів в країнах, що розвиваються, порівняно із розвинутими країнами світу, переважно низький рівень життя громадян, не дозволяють сподіватися на те, що отримані грантові кошти будуть спрямовані на інвестування, розвиток компетентностей та освіти, формування креативного класу, прогрес людського та соціального капіталів. Україна, на жаль, не

виняток в цьому. Є суттєві побоювання того, що UBI у вітчизняних реаліях спрацює негативним чином – разом із зростанням споживання, розв'язанням проблеми бідності, особливо серед літніх, відбудеться зростання безробіття, споживання алкоголю та тютюну, втрата мотивації до продуктивної праці тощо.

І хоча в Україні подібних практик проведено не було і усі вони попереду, вважаємо, що за існуючої макроекономічної ситуації в Україні, комплексу нерозв'язаних політичних та соціальних проблем, слабкості інституційного регулювання, запровадження безумовного доходу можливе лише в якості тимчасового експерименту у окремо взятому місті, з обмеженим терміном реалізації цього проекту, відповідним фінансуванням та професійною командою експертів (у т.ч. міжнародних), які будуть готові здійснити критичний аналіз ефективності реалізації цього проекту в усіх аспектах.

Abstract

The article examines the genesis and development of the unconditional basic income's concept in publications of researchers of XVI-XXI centuries. It is analyzed scientist's works of different historical periods: 1) XVI century – T. More, J.L. Vives; 2) XVIII century – T. Paine, A. Condorcet, T. Spence; 3) XIX century – C. Fourier, G. Charlier, H. George, E. Bellamy; 4) XX century – B. Russell, D. Milner, C. Douglas, F. Townsend, J. Robinson, F. Hayek, P. Drucker, M. Friedman, J.K. Galbraith, R. Theobald, Ph. Wogaman; 5) XXI century – P. Parijs, B. Ackerman, A. Alstotte, J.V. Kennedy, Ch. Murray, Ch. Engström et.

It is argued that basic income is a periodic cash payment unconditionally delivered to all on an individual basis, without means test or work requirement. The article also deals with the basic peculiarities of unconditional basic income (individual, universal, unconditional and cash payment).

It is described the contra version position of basic income concept versus current welfare state model, which exists in most countries in the world. The article emphasized on the advantaged and disadvantages of introducing the unconditional basic income model in high developed and developing countries, based on an analysis of several experiments in the XX-XXI centuries (cases of US, Canada, Uganda, Namibia, India). The examples of New Jersey Income Maintenance Experiment, Rural Income Maintenance Experiment, Gary Income Maintenance Project, SIME & DIME (U.S.) and Mincome Project (Canada) are analyzed.

Because of current complex of social, financial and economic, political and institutional problems in the national economy, the conclusion about the dubious prospects of introduction the unconditional basic income model in Ukraine in the near future is made.

JEL Classification: B10, H53, I3, N30, P43.

Список літератури:

1. Trier W.E. Who Framed "Social Dividend?" // USBIG Discussion Paper. Vol.26. March, 2002.
2. Van Parijs P. What's Wrong with a Free Lunch? Boston: Beacon Press, 2000.
3. What is Unconditional Basic Income? [*Electronic resource*]. – Open mode: <http://basicincome-europe.org/ubie>.
4. Purdy D. Social Power and the Labour Market: A Radical Approach to Labour Economics. London, 1988.
5. More T. Utopia. Harmondsworth: Penguin Classics, 1963.
6. Norena C.G. Jean Louis Vives. The Hague: Martinus Nijhoff, 1970.
7. Гаген В.А. Право бедного на призрение. – СПб., 1907.
8. Williams D. Condorcet and Modernity. Cambridge University Press, 2004.
9. Loptson P. Readings on Human Nature. Broadview Press, 1998.
10. Pain T. The Rights of Man (1791-1792), in Foot M. and Kramnick I. (eds). Thomas Paine Reader, Penguin, 1987. – P. 201-364.
11. Paine T. Agrarian Justice (1795), in Foot M. and Kramnick I. (eds), Thomas Paine Reader, Penguin, 1987. – P. 471-489.
12. Locke J. Two Treatises of Government. London: Printed for Thomas Tegg, 1823.
13. Spence T. The Real Rights of Man [*Electronic resource*]. – Open mode: <http://www.thomas-spence-society.co.uk>.
14. Spence T. The Marine Republic [1794]. London: Gallop, 1982.
15. Fourier C. La Fausse Industrie, Morcellee, Repugnante, Mensongere, et L'antidote, L'industrie Naturelle, Combinee, Attrayante, Veridique, Donnant Quadruple Produit et Perfection Extreme en Toute Qualite [*Electronic resource*]. – Open mode: <http://www.lespressesdureel.com>.
16. Cunliffe J., Erreygers G. Fourierist Legacies: from the "Right to the Minimum" to "Basic Income" // History of Political Economy, 2001. – Vol. 33(3), 459-484.
17. Henry G. Progress and Poverty: An Inquiry into the Cause of Industrial Depressions and of Increase of Want with Increase of Wealth. Cambridge University Press, 2009.
18. Королев С.В. Нормативные концепции экономики и финансов в перспективе теории права: монография. М.: Юридический институт МИИТа, 2013. – 167 с.
19. Автономов В. История экономических учений / Под ред. В. Автономова, О. Ананьина, Н. Макашевой. М.: Инфра-М., 2003.
20. Barker Ch.A. Henry George. Greenwood Press, 1974.
21. History of basic income [*Electronic resource*]. – Open mode: <http://basicincome.org/basic-income/history>.
22. Proposed Roads to Freedom by Bertrand Russell [*Electronic resource*]. – Open mode: <http://www.gutenberg.org/ebooks/690>.
23. Milner E.M., Milner D. Scheme for a State Bonus: A rational method of solving the social problem. London: Marshall and Co, 1918.
24. Douglas C.H. Social Credit. New York: Gordon Press, 1973.
25. Douglas C.H. Credit-Power and Democracy. Melbourne, Australia: The Social Credit Press. Retrieved 12 November 2008.
26. Social credit [*Electronic resource*]. – Open mode: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_credit#cite_note-Douglas_CP.26D-6.
27. The Townsend Plan Movement [*Electronic resource*]. – Open mode: <https://www.ssa.gov/history/towns5.html>.
28. Dewitt L. Research Note №17: The Townsend Plans Pension Scheme // Research Notes & Special Studies by the Historians Office, Social Security Administration, October 26 2014.
29. Robinson J. The Problem of Full Employment. London: S.W., 2009. – 40 p.
30. Гак Ф. Шлях до кріпацтва. 1944 [*Electronic resource*]. – Open mode: http://cost.ua/news/465-the-Road-to-Serfdom_VI#sthash.GMrGv4Da.dpuf.
31. Block W. Hayeks Road to Serfdom // Journal of Libertarian Studies. 1996, Vol.12. №2, P. 339-365.
32. Drucker P.F. The New Society: The Anatomy of the Industrial Order. New York: Harper and Brothers, 1950. – 356 p.
33. Friedman M. Capitalism and Freedom. Chicago: University of Chicago Press, 1962.
34. Friedman M., Friedman R. Free to Choose: A Personal Statement. U.S: Harcourt Harcourt, 1980.
35. Galbraith J.K. The Affluent Society. New York: Houghton Mifflin, 1958.
36. Atkisson A., Robert Theobald – Portrait of a Political Instigator, 1991 [*Electronic resource*]. – Open mode: <http://www.context.org/iclib/ic30/theobald>.
37. Theobald R. Free Men and Free Markets. New York: C.N. Potter, 1963.
38. Theobald R. The Guaranteed Income: Next Step in Economic Evolution? New York: Anchor, 1967.
39. Wogaman Ph. Guaranteed Annual Income: The Moral Issues. Nashville: Abulgdbn Press, 1968.

40. Munnell A.H. Lessons from the Income Maintenance Experiments [*Electronic resource*]. – Open mode: <https://pdfs.semanticscholar.org>.
41. Greenberg D., Links D., Mandell M. Social Experimentations and Public Policymaking. Washington, D.C.: The Urban Institute Press, 2003.
42. Forget E.L. The Town with no Poverty. Using Health Administration Data to Revisit Outcomes of a Canadian Guaranteed Annual Income Field Experiment, 2008 [*Electronic resource*]. – Open mode: <http://www.livableincome.org/rMM-EForget08.pdf>.
43. Hum D., Simpson W. A Guaranteed Annual Income? From Mincome to the Millennium // Policy Options. January-February, 2001. – P. 78-82.
44. Mincome [*Electronic resource*]. – Open mode: <https://en.wikipedia.org/wiki/Mincome>.
45. Goldsmith S. The Alaska Permanent Fund Dividend: a Case Study in Implementation of a Basic Income Guarantee // 13th Basic Income Earth Network Congress, Sao Paulo, Brazil. 2010. [*Electronic resource*]. – Open mode: <http://www.iser.uaa.alaska.edu>.
46. Ackerman B., Alstotte A. The Stakeholder Society. U.S.: Yale University, 1999.
47. Murray Ch. (2006). In Our Hands: A Plan to Replace the Welfare State. Washington, D.C.: The AEI Press, 2006. – 217 p.
48. Why Murrays Big Idea wont Work // The Atlantic. April 2006 [*Electronic resource*]. – Open mode: <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2006/04>.
49. Kennedy J.V. Ending Poverty: Changing Behaviour, Guaranteeing Income and Transforming Government. U.S.: Estover Road, 2008. – 261 p.
50. Engström Ch. Basic Income: a Concrete and Financed Proposal for Basic Income in Sweden, 2016. [*Electronic resource*]. – Open mode: <http://www.christianengstrom.wordpress.com>.
51. Laterza V. Finland: Basic Income Experiment – What we Know, 2015. [*Electronic resource*]. – Open mode: <http://www.basicincome.org>.
52. Why Silicon Valley is Embracing Universal Basic Income? [*Electronic resource*]. – Open mode: <http://www.theguardian.com>.
53. Референдум в Швейцарии 5 июня 2016: итоги [*Electronic resource*]. – Open mode: <http://business-swiss.ch/2016/06/referendum-v-shvejtsarii-5-iyunya-2016-itogi>.
54. Безусловный базовый доход. Деньги каждому и просто так [*Electronic resource*]. – Open mode: <http://pammtoday.com/bezuslovnij-bazovij-doxod-dengi-kazhdomu-i-prosto-tak.html>.

References:

1. Trier, W.E. (2002). Who Framed "Social Dividend?" USBIG Discussion Paper. Vol. 26. March [in English].
2. Van Parijs, P. (2000). What's Wrong with a Free Lunch? Boston: Beacon Press [in English].
3. What is Unconditional Basic Income? Retrieved from <http://basicincome-europe.org/ubie> [in English].
4. Purdy, D. (1988). Social Power and the Labour Market: A Radical Approach to Labour Economics. London [in English].
5. More, T. (1963). Utopia. Harmondsworth: Penguin Classics [in English].
6. Norena, C.G. (1970). Jean Louis Vives. The Hague: Martinus Nijhoff [in English].
7. Gagen, V.A. (1907). Pravo bednogo na prizreniye [The right of the poor to charity] [in Russian].
8. Williams, D. (2004). Condorcet and Modernity. Cambridge University Press [in English].
9. Loftson, P. (1998). Readings on Human Nature. Broadview Press [in English].
10. Paine, T. (1987). The Rights of Man (1791-1792), in Foot M. and Kramnick I. (Eds). Thomas Paine Reader, Penguin [in English].
11. Paine, T. (1987). Agrarian Justice (1795), in Foot M. and Kramnick I. (Eds), Thomas Paine Reader, Penguin [in English].
12. Locke, J. (1823). Two Treatises of Government. London: Printed for Thomas Tegg [in English].
13. Spence, T. The Real Rights of Man. Retrieved from: <http://www.thomas-spence-society.co.uk> [in English].
14. Spence, T. (1982). The Marine Republic (1794). London: Gallop [in English].
15. Fourier, C. La Fausse Industrie, Morcellee, Repugnante, Mensongere, et L'antidote, L'industrie Naturelle, Combinee, Attrayante, Veridique, Donnant Quadruple Produit et Perfection Extreme en Toute Qualite. Retrieved from <http://www.lespressesdureel.com> [in English].
16. Cunliffe, J., & Erreygers G. (2001). Fourierist Legacies: from the "Right to the Minimum" to "Basic Income". History of Political Economy [in English].
17. Henry, G. (2009). Progress and Poverty: An Inquiry into the Cause of Industrial Depressions and of Increase of Want with Increase of Wealth. Cambridge University Press [in English].

18. Korolev, S.V. (2013). Normativnyye kontseptsii ekonomiki i finansov v perspektive teorii prava: monografiya. [Normative concepts of economics and finance in the perspective of the theory of law: monograph]. M.: Yuridicheskiy institut MIITa – Juridical institute of MIIT [in Russian].
19. Avtonomov, V., Ananina, O., & Makashevoy, N. (2003). Istoriya ekonomicheskikh ucheniy [History of economic doctrines]. M.: Infra-M. [in Russian].
20. Barker, Ch.A. (1974). Henry George. Greenwood Press [in English].
21. History of basic income. Retrieved from: <http://basicincome.org/basic-income/history> [in English].
22. Proposed Roads to Freedom by Bertrand Russell. Retrieved from: <http://www.gutenberg.org/ebooks/690> [in English].
23. Milner, E.M., & Milner, D. (1918). Scheme for a State Bonus: A rational method of solving the social problem. London: Marshall and Co [in English].
24. Douglas, C.H. (1973). Social Credit. New York: Gordon Press [in English].
25. Douglas, C.H. (1933). Credit-Power and Democracy. Melbourne, Australia: The Social Credit Press [in English].
26. Social credit. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Social_credit#cite_note-Douglas_CP.26D-6 [in English].
27. The Townsend Plan Movement. Retrieved from <https://www.ssa.gov/history/towns5.html> [in English].
28. Dewitt, L. (2014). Research Note №17: The Townsend Plans Pension Scheme. Research Notes & Special Studies by the Historians Office, Social Security Administration [in English].
29. Robinson, J. (2009). The Problem of Full Employment. London: S.W. [in English].
30. Hayek, F. (1944). Shlyakh do kripatstva [The road to serfdom]. Retrieved from http://cost.ua/news/465-the-Road-to-Serfdom_VI#sthash.GMRGv4Da.dpuf [in Ukrainian].
31. Block, W. (1996). Hayeks Road to Serfdom // Journal of Libertarian Studies [in English].
32. Drucker, P.F. (1950). The New Society: The Anatomy of the Industrial Order. New York: Harper and Brothers [in English].
33. Friedman, M. (1962). Capitalism and Freedom. Chicago: University of Chicago Press [in English].
34. Friedman, M., & Friedman, R. (1980). Free to Choose: A Personal Statement. U.S: Harcourt Harcourt [in English].
35. Galbraith, J.K. (1958). The Affluent Society. New York: Houghton Mifflin [in English].
36. Atkisson, A. (1991). Robert Theobald – Portrait of a Political Instigator. Retrieved from <http://www.context.org/iclib/ic30/theobald> [in English].
37. Theobald, R. (1963). Free Men and Free Markets. New York: C.N. Potter [in English].
38. Theobald, R. (1967). The Guaranteed Income: Next Step in Economic Evolution? New York: Anchor [in English].
39. Wogaman, Ph. (1968). Guaranteed Annual Income: The Moral Issues. Nashville: Abulgdbn Press [in English].
40. Munnell, A.H. Lessons from the Income Maintenance Experiments. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org> [in English].
41. Greenberg, D., Linksz, D., & Mandell, M. (2003). Social Experimentations and Public Policymaking. Washington, D.C.: The Urban Institute Press [in English].
42. Forget, E.L. (2008). The Town with no Poverty. Using Health Administration Data to Revisit Outcomes of a Canadian Guaranteed Annual Income Field Experiment. Retrieved from <http://www.livableincome.org/rMM-EForget08.pdf> [in English].
43. Hum, D., & Simpson, W. (2001). A Guaranteed Annual Income? From Mincome to the Millennium – Policy Options [in English].
44. Mincome. Retrieved from <https://en.wikipedia.org/wiki/Mincome> [in English].
45. Goldsmith, S. (2010). The Alaska Permanent Fund Dividend: a Case Study in Implementation of a Basic Income Guarantee. 13th Basic Income Earth Network Congress, Sao Paulo, Brazil. Retrieved from: <http://www.iser.uaa.alaska.edu> [in English].
46. Ackerman, B., & Alstotte, A. (1999). The Stakeholder Society. U.S.: Yale University [in English].
47. Murray, Ch. (2006). In Our Hands: A Plan to Replace the Welfare State. Washington, D.C.: The AEI Press [in English].
48. Why Murrays Big Idea won't Work // The Atlantic. April (2006). Retrieved from <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2006/04> [in English].
49. Kennedy, J.V. (2008). Ending Poverty: Changing Behaviour, Guaranteeing Income and Transforming Government. U.S.: Estover Road [in English].
50. Engström, Ch. (2016). Basic Income: a Concrete and Financed Proposal for Basic Income in Sweden. Retrieved from <http://www.christianengstrom.wordpress.com> [in English].
51. Laterza, V. (2015). Finland: Basic Income Experiment – What we Know. Retrieved from <http://www.basicincome.org> [in English].
52. Why Silicon Valley is Embracing Universal Basic Income? Retrieved from <http://www.theguardian.com> [in English].

53. Referendum v Shveysarii 5 iyunya 2016: itogi [Referendum in Switzerland]. Retrieved from <http://business-swiss.ch/2016/06/referendum-v-shveysarii-5-iyunya-2016-itogi> [in Russian].
54. Bezuslovnyy bazovyy dokhod. Dengi kazhdomu i prosto tak [Unconditional base income. Money to everyone and just like that]. Retrieved from <http://pamtoday.com/bezuslovnij-bazovij-doxod-dengi-kazhdomu-i-prosto-tak.html> [in Russian].

Надано до редакційної колегії 25.03.2017

Длугопольський Олександр Володимирович / Oleksandr V. Dluhopolskyi
dlugopolsky@mail.ru

Длугопольська Тетяна Ігорівна / Tetiana I. Dluhopolska

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Концепція безумовного базового доходу як альтернатива Бісмарківській моделі держави добробуту: від теоретичних студій до експериментальних практик [Електронний ресурс] / О. В. Длугопольський, Т. І. Длугопольська // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2017. – № 2 (30). – С. 32-46. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2017/No2/32.pdf>